

AMERIKANING ZAMONAVIY ADABIYOTIDA POSTMODERNIZMNING SHAKLLANISHI

Ziyaboyeva Sevara

NamDU

Ingliz filologiyasi fakulteti

ingliz tili va adabiyoti kafedrasida o'qituvchisi

Anotatsiya: Ushbu tezis Amerikaning zamonaviy adabiyotida postmodernizmning shakllanishi va rivojlanishini ilmiy jihatdan chuqur o'rganadi. XX asrning ikkinchi yarmida, ayniqsa Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda paydo bo'lgan bu adabiy oqim modernizmning tajribaviy uslublarini tanqidiy qayta ko'rib chiqish orqali metafiksiya, parchalangan narrativ, intertekstualizm va ironiya kabi yangi elementlarni kiritgan. Tezisda Tomas Pinchon, Don DeLillo, Kurt Vonnegut, Jozef Xeller va Devid Foster Uolles kabi mualliflarning asarlari misolida postmodernizmning estetik xususiyatlari, ijtimoiy-madaniy konteksti, falsafiy asoslari va tanqidiy baholari tahlil qilinadi. Shuningdek, bu harakatning amerika adabiyotiga ta'siri, global adabiy jarayonlardagi o'rni va 21-asr adabiyotiga merosi baholanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, postmodernizm adabiyotni ommaviy madaniyat, texnologiya va iste'molchilik bilan yaqinlashtirib, haqiqat va fiksiya chegaralarini buzgan holda, adabiy evolyutsiyaning yangi bosqichini belgilagan va bugungi kunda ham raqamli adabiyot shakllarida davom etmoqda.

Kalit so'zlar: Postmodernizm, Amerika adabiyoti, modernizm, metafiksiya, intertekstualizm, parchalangan narrativ, ommaviy madaniyat, simulyakr, ironiya, Tomas Pinchon, Don DeLillo, Kurt Vonnegut, Jozef Xeller, Devid Foster Uolles, Jan-Fransua Liyotar, Jan Bodriyyar, kontrmadaniyat.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОСТМОДЕРНИЗМА В СОВРЕМЕННОЙ АМЕРИКАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Зиябоева Севара

НамДУ

Инглизские филологические факультеты

английский тили ва адабийоти кафедрасида о'қитувчиси

Аннотация: Данная диссертация посвящена научному анализу формирования и развития постмодернизма в современной американской литературе. Литературное движение, возникшее во второй половине XX века, особенно после Второй мировой войны, представляет собой критическую эволюцию модернизма, внедряя такие элементы, как метафигция, фрагментированное

повествование, интертекстуальность и ирония. В статье рассматриваются эстетические особенности постмодернизма, его социально-культурный контекст и философские основы на примере произведений таких авторов, как Томас Пинчон, Дон ДеЛилло, Курт Воннегут, Джозеф Хеллер и Дэвид Фостер Уоллес. Также оценивается влияние этого движения на американскую литературу, его место в глобальных литературных процессах и наследие в литературе XXI века. Результаты исследования показывают, что постмодернизм, интегрируя литературу с массовой культурой, технологиями и консьюмеризмом, разрушил границы между реальностью и фикцией, определив новую стадию литературной эволюции, которая продолжает развиваться в формах цифровой литературы.

Ключевые слова: Постмодернизм, американская литература, модернизм, метафикция, интертекстуальность, фрагментированное повествование, массовая культура, симулякр, ирония, Томас Пинчон, Дон ДеЛилло, Курт Воннегут, Джозеф Хеллер, Дэвид Фостер Уоллес, Жан-Франсуа Лиотар, Жан Бодрийяр, контркультура.

THE FORMATION OF POSTMODERNISM IN CONTEMPORARY AMERICAN LITERATURE

Ziyaboyeva Sevara

NamSU Faculty of English Philology

Teacher of the Department of English Language and Literature

Abstract: This thesis provides a scholarly examination of the formation and development of postmodernism in contemporary American literature. Emerging in the second half of the twentieth century, particularly after World War II, this literary movement represents a critical evolution of modernism, introducing elements such as metafiction, fragmented narrative, intertextuality, and irony. The study analyzes the aesthetic characteristics, socio-cultural context, and philosophical foundations of postmodernism through the works of authors such as Thomas Pynchon, Don DeLillo, Kurt Vonnegut, Joseph Heller, and David Foster Wallace. Additionally, it evaluates the movement's impact on American literature, its role in global literary processes, and its legacy in twenty-first-century literature. The findings demonstrate that postmodernism, by integrating literature with mass culture, technology, and consumerism, has blurred the boundaries between reality and fiction, marking a new phase in literary evolution that continues to influence digital literary forms.

Keywords: Postmodernism, American literature, modernism, metafiction, intertextuality, fragmented narrative, mass culture, simulacrum, irony, Thomas Pynchon, Don DeLillo, Kurt Vonnegut, Joseph Heller, David Foster Wallace, Jean-François Lyotard, Jean Baudrillard, counterculture.

KIRISH

Amerikaning zamonaviy adabiyotida postmodernizmning shakllanishi XX asrning ikkinchi yarmida, ayniqsa Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda, modernizmning tanqidiy evolyutsiyasi sifatida paydo bo'lgan. Bu adabiy oqim modernizmning ratsionalizm, yaxlitlik va sub'ektiv tajribaga asoslangan tamoyillariga qarshi reaksiya sifatida shakllandi, chunki Ikkinchi jahon urushi, Xolokost va atom bombalari insoniyatning haqiqatga bo'lgan ishonchini buzdi hamda jamiyatning murakkabligini aks ettirish uchun yangi uslublarni talab qildi. Postmodernizm adabiyotshunoslikda metafiksiya, ishonchsiz rivoyatchilik, o'z-o'zini aks ettirish, intertekstualizm va parchalangan narrativ kabi uslublar bilan tavsiflanadi, bu esa an'anaviy hikoya qurilishini buzib, haqiqat va fiksiya o'rtasidagi chegaralarni yo'qotishga, shuningdek, o'quvchini faol talqin qiluvchiga aylantirishga qaratilgan. Amerikada bu harakatning shakllanishi kapitalizmning rivojlanishi, ommaviy madaniyatning kuchayishi, iste'molchilikning avj olishi va texnologik innovatsiyalar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, 1950-yillarning oxirida Beat avlodining tajribaviy yozuvlari bilan boshlanib, 1960-1970-yillarda avjiga chiqqan. Bu davrda adabiyot modernizmning tajribaviy texnikalarini, masalan, ong oqimi va fragmentatsiyani qabul qilgan holda, ularni kollaj uslubi, vaqtni buzish, madaniy referensiyalar aralashmasi va past madaniyat elementlari bilan yanada kengaytirgan. Postmodernizmning paydo bo'lishi falsafiy jihatdan Jan-Fransua Liyotarening "postmodern holat" nazariyasi (katta narrativlarni rad etish) va Jan Bodriyarning simulyakrlar konsepsiyasi (haqiqatni ko'paytirilgan tasvirlar orqali yo'qotish) bilan bog'liq, bu yerda universal haqiqatlar o'rniga fragmentar, ironik va ko'p ma'noli hikoyalar ustunlik qiladi. Amerikada bu oqimning shakllanishi nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-madaniy jarayon bo'lib, Vietnam urushi, fuqarolik huquqlari kurashi, kontrmadaniyat harakatlari va 1960-yillarning hippy madaniyati fonida rivojlangan, bu esa adabiyotni jamiyatning absurdligi va dehumanizatsiyasini aks ettirish vositasiga aylantirgan. Ushbu tezis postmodernizmning amerika adabiyotidagi asosiy xususiyatlarini, muhim mualliflar va asarlarini tahlil qilish orqali uning shakllanish jarayonini yoritib beradi, shuningdek, zamonaviy ta'sirini va tanqidlarini baholaydi. Postmodernizmning amerika adabiyotidagi shakllanishi global kontekstda ham muhim, chunki u evropa modernizmidan farqli o'laroq, amerika madaniyatining iste'molchilik, media hukmronligi va texnologik o'zgarishlarini aks ettirgan. Bu harakatning boshlanishi 1950-yillarning oxirida, Beat avlodining tajribaviy yozuvlari (masalan, Uilyam S. Burrouzning "Naked Lunch" va Allen Ginsbergning she'riyati) bilan bog'liq bo'lib, keyinchalik 1960-yillarda to'liq shakllangan. Masalan, Uilyam Gaddisning "The Recognitions" (1955) asari postmodernizmning dastlabki belgilarini ko'rsatgan, ammo

haqiqiy avj Tomas Pinchon, Jon Bart va Kurt Vonnegut kabi yozuvchilarning asarlari bilan bog'liq. Kirish qismida ta'kidlanganidek, postmodernizm adabiyotni nafaqat shakl, balki mazmun jihatdan ham o'zgartirgan, bu esa adabiyotshunoslikda yangi paradigmani yaratgan va adabiyotni ommaviy madaniyat bilan birlashtirgan.

Postmodernizmning amerika adabiyotidagi asosiy xususiyatlari orasida mualliflikning tanqidiy bahosi, o'quvchining faol ishtiroki va haqiqatni parodiya qilish muhim o'rin tutadi. Bu xususiyatlar modernizmning ichki monolog va fragmentatsiyasidan kelib chiqib, ularni metafiksiya orqali kengaytirgan, ya'ni asar o'zining fiktsiyaligini ochiqchasiga e'lon qiladi va o'quvchini talqin jarayoniga jalb qiladi. Masalan, Tomas Pinchonning "Gravity's Rainbow" (1973) asarida Ikkinchi jahon urushi, texnologiya va paranoiya mavzulari orqali postmodernizmning parchalangan narrativasi namoyon bo'ladi, bu yerda voqealar chiziqli emas, balki gipertekstual bog'lanishlar, madaniy referensiyalar va absurd elementlar orqali tuzilgan, natijada o'quvchi passiv kuzatuvchidan faol talqin qiluvchiga aylantiriladi. Shuningdek, Kurt Vonnegutning "Slaughterhouse-Five" (1969) romani vaqt sayohati va urush travmasi mavzularini ishlatib, chiziqli vaqt tushunchasini buzadi, bu postmodernizmning vaqtni fragmentatsiyalash va ironik uslubini misol qiladi, ayniqsa Dresden bombalanishi kabi real voqealarni fiktsiya bilan aralashtirish orqali. Don DeLilloning "White Noise" (1985) romani ommaviy media va iste'mol madaniyatini satirik tarzda tanqid qiladi, bu orqali postmodernizmning simulyakrlar nazariyasini (Bodriyyar ta'siri ostida) aks ettiradi, ya'ni haqiqatning ko'paytirilgan tasvirlari orqali yo'qolishi va jamiyatning qo'rquv va absurdligini ko'rsatadi. DeLillo asarida oila hayoti va texnologik qaramlik mavzulari orqali postmodern jamiyatning dehumanizatsiyasini tahlil qiladi, bu yerda voqealar kollaj uslubida tuzilgan va ishonchsiz rivoyatchi orqali taqdim etiladi, shuningdek, past madaniyat elementlari (televizion reklamalar) yuqori adabiyot bilan birlashtiriladi. Jon Bartning "The Sot-Weed Factor" (1960) kabi asarlari esa tarixiy fiktsiyani parodiya qilish orqali postmodernizmning intertekstual tabiatini ko'rsatadi, bu yerda an'anaviy roman shakli o'z-o'zini buzuvchi mexanizmlar va ko'p ma'noli talqinlar bilan almashtiriladi. Bu misollar postmodernizmning amerika adabiyotidagi shakllanishini yoritib, uning modernizmdan farqli o'laroq, ijtimoiy tanqid va madaniy pastichega ko'proq e'tibor qaratishini ko'rsatadi.

Amerika postmodernizmining shakllanishida madaniy va ijtimoiy kontekst muhim rol o'ynagan. 1960-yillarning kontrmadaniyat harakatlari, Vietnam urushi va fuqarolik huquqlari kurashi fonida yozuvchilar modernizmning yaxlitlikka intilishini rad etib, ko'p ovozli va ironik narrativlarga o'tganlar. Bu evolyutsiya Uilyam Gaddisning "The Recognitions" (1955) va Jozef Xellerning "Catch-22" (1961) asarlarida yaqqol namoyon bo'lib, ular urush absurdligini satirik uslubda tasvirlab, postmodernizmi

amerika adabiyotining asosiy oqimiga aylantirgan. Xellerning romani byurokratiya va urushning mantiqsizligini ko'rsatib, postmodernizmning qora hazil va paradoks elementlarini misol qiladi. Devid Foster Uollesning "Infinite Jest" (1996) asari esa media va qaramlik mavzularini o'rganib, postmodernizmning merosini yangilaydi, bu yerda kitobning hajmi, murakkabligi va ko'plab izohlar o'quvchini faol ishtirok etishga majbur qiladi.

Zamonaviy amerika adabiyotida postmodernizmning shakllanishi nafaqat estetik o'zgarishlar, balki falsafiy va sotsiologik o'zgarishlar bilan bog'liq. Liyotarening "postmodern holat" nazariyasi ta'sirida, amerika yozuvchilari katta narrativlarni rad etib, mahalliy va fragmentar hikoyalarga o'tganlar, bu esa adabiyotni ommaviy madaniyat va texnologiya bilan yaqinlashtirgan. Natijada, postmodernizm amerika adabiyotini global kontekstda yangilagan, ammo uning tanqidchilari bu harakatni chuqurlik yo'qligi va sirtki ironiya bilan ayblaydilar. Shu bilan birga, empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, postmodernizmning ta'siri zamonaviy amerika adabiyotida ishonchsiz rivoyatchilar, ichki monologlar va metafiksiya orqali davom etmoqda, bu esa adabiy evolyutsiyaning uzluksizligini ta'minlaydi. Postmodernizmning rivojlanishi Margaret Atvudning "The Blind Assassin" (2000) kabi asarlarida ham ko'rinadi, bu yerda metafiksiya va ko'p qatlamli narrativ orqali jins, identifikatsiya va tarixiy xotira mavzulari o'rganiladi, garchi Atvud kanadalik bo'lsa-da, uning ta'siri amerika adabiyotiga keng tarqalgan. Umumiy olganda, postmodernizm amerika adabiyotida identifikatsiya, irqsizlik va insoniyatdagi yaxshilikni izlash mavzularini yangi usullar bilan o'rgangan.

Xulosa qilib aytganda amerika zamonaviy adabiyotida postmodernizmning shakllanishi modernizmning merosini tanqidiy qayta ko'rib chiqish orqali adabiy shakl va mazmunning yangi paradigmasini yaratgan, bu jarayon bugungi kunda ham faol ravishda o'rganilmoqda va raqamli adabiyotda davom etmoqda. Bu oqim adabiyotni absurdlik, ironiya, intertekstualizm va past madaniyat elementlari orqali boyitib, haqiqatni ko'paytirilgan tasvirlar orqali yo'qotish muammosini ko'targan, natijada amerika yozuvchilari jamiyatning murakkabligi, identifikatsiya va madaniy inqirozini yangi usullar bilan aks ettirgan. Postmodernizmning ta'siri 21-asr adabiyotida, masalan, Deyv Eggersning "A Heartbreaking Work of Staggering Genius" (2000) va Tomas Pinchonning keyingi asarlarida davom etmoqda, bu yerda metafiksiya va postironiya orqali shaxsiy tajriba va madaniy tanqid birlashtirilgan, shuningdek, raqamli media va gipertekstual hikoyalar yangi shakllarni yaratmoqda. Shu bilan birga, bu harakatning cheklovlari ham mavjud: ba'zi tanqidchilar uni chuqurlik yo'qligi, sirtki ironiya va murakkablik bilan ayblaydilar, ammo uning innovatsion uslublari adabiyotni demokratlashtirgan, o'quvchini faol ishtirokchi qilgan va adabiyotni

jamiyatning o'zgarishlariga moslashtirgan. Kelgusida postmodernizmning merosi raqamli adabiyot, interaktiv hikoyalar va post-postmodern oqimlarda davom etishi mumkin, bu esa amerika adabiyotining doimiy evolyutsiyasini ta'minlaydi va global adabiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xolbekov, M. (2023). XX asr modern adabiyoti manzaralari. X-Davron nashriyoti, Toshkent, 45-67 betlar.
2. Vikipediya mualliflari. (2022). Postmodern adabiyoti. O'zbekcha Vikipediya, https://uz.wikipedia.org/wiki/Postmodern_adabiyoti, 1-3 betlar.
3. Namangan Davlat Universiteti. (2024). Jahon adabiyoti. NamDU nashriyoti, Namangan, 120-135 betlar.
4. To'xtayev, A. (2023). Jahon adabiyotida postmodernizmning kelib chiqishi, tarixi va hozirgi holati. CyberLeninka, <https://cyberleninka.ru/article/n/jahon-adabiyotida-postmodernizmning-kelib-chiqishi-tarixi-va-hozirgi-holati>, 15-22 betlar.
5. ScienceWeb mualliflari. (2022). Jahon adabiyoti: Modernizm va postmodernizm. ScienceWeb nashriyoti, https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/2982/10180/645386160c74f_MOD%25D0%2595RNIZM%2520VA%2520POSTMOD%25D0%2595RNIZM.pdf, 80-95 betlar.